

ÉLŐ NYELV

Nyelvválasztási stratégiák Marosvásárhelyen

1. A kutatásról. – A tanulmány a marosvásárhelyi magyar közösség nyelvválasztási stratégiáit vizsgálja kérdőíves terepkutatás adatai alapján. A kérdőíves felmérés a marosvásárhelyi magyar beszélőközösségre terjed ki. A mintát 80 kérdőív alkotja, és a kvótás módszer elvein alapszik. Egyenlő arányokban tükrözi a beszélőközösség nemek, iskolai végzettség és életkor szerinti összetételét, ennél fogva összehasonlításra, az esetleges rétegspecifikus jelenségek kimutatására is lehetőséget nyújt. A terepmunka 2003 decembere és 2004 februárja közötti időszakban zajlott. A kérdőívek jelentős részének kitöltésekor személyesen jelen voltam, a fennmaradó részét közvetetten gyűjtöttem össze.

A vizsgálat célja kideríteni azt, hogy a különféle nyelvhasználati szituációkban az anyanyelv és az államnyelv közül melyiket részesítik előnyben a beszélők, továbbá

hogy milyen motivációk húzódnak meg az egyik vagy másik nyelv választásának hátterében. A nyelvválasztás indokainak föltérképezésére a kérdőívben nyitott kérdések szolgáltak. Ezt a döntést a kutatói szándék indokolja. A zárt kérdések meghatározták volna az adatközlők válaszlehetőségeit, és ebben az esetben éppen ennek elkerülése volt a lényeg.

A hipotézis általános előismeretek, tapasztalatok alapján fogalmazódott meg: a magyar közösség igyekszik anyanyelvét minél szélesebb körben használni. Viszont az anyanyelvhasználat csak az intim szférában valósulhat meg korlátlanul. Innen kilépve mind kevesebb lehetőség van magyar nyelven megszólalni. Verbális megnyilatkozások alkalmával a magyar anyanyelvű beszélők követik a szituáció által diktált kommunikációs feltételeket.

2. A beszélők közösség alapvető jellemzői. – A beszélési szokások, nyelvválasztási stratégiák tárgyalásakor fontos támpontként szolgálnak a közösség demográfiai helyzetét, a kétnyelvűség állapotát, azaz az anyanyelv és államnyelv ismeretét, valamint a tanulmányok elvégzésének nyelvet dokumentáló adatok.

Demográfiai összetétel szempontjából Marosvásárhely sajátos esetet képvisel, mivel a magyar és a román etnikumú lakosok aránya jelenleg, néhány százaléknyi eltérést leszámítva, azonos. A 2002-es népszámlálás adatai szerint Marosvásárhely összlakossága 147577 személy. Ennek 46,69%-át magyarok, 50,77%-át románok, 2,52%-át romák alkotják. Más etnikumok (németek, zsidók, oroszok, ukránok, szerbek, csehek, szlovákok, bolgárok, törökök, tatárok) szinte elhanyagolható százalékban vannak jelen.

A magyarság jelentős létszámának köszönhetően a magyar nyelv is hangsúlyozottan jelenik meg a hétköznapi életben. Az önértékelés alapján nyert adatok azt mutatják, hogy a marosvásárhelyi magyar adatközlők 85%-a tökéletesen, 15% pedig jól beszéli az anyanyelvét.

1. táblázat

Az anyanyelv és az államnyelv ismerete

Nyelvek	A nyelvismeret mértéke			
	Tökéletesen (%)	Jól (%)	Rosszul (%)	Ért, de nem beszél (%)
Anyanyelv: magyar	85	15	–	–
Államnyelv: román	17	71	11	1

A román nyelvtudását 16% tökéletesnek, 71% jónak, 11% rossznak ítélte. Mintegy 1% ért románul, de beszélni nem tud. Ez azt jelenti, hogy a megkérdezettek többsége (82%) aktívan tudja használni az államnyelvet, tehát nincsenek kommunikációs nehézségei.

A tanulmányokat illetően megfigyelhető, hogy a legalsóbb szinttől a legmagasabb felé haladva fokozatosan csökken a csak anyanyelven tanulók aránya.

2. táblázat
Tanulmányok¹

Oktatási szintek	Az oktatás nyelve			Megjegyzés	
	M (%)	R (%)	Egyéb (%)	Nem járt (%)	Ø (%)
Óvoda	81	6	9	1	3
1–4. osztály	88	10	2	–	–
5–8. osztály	84	14	–	–	2
Líceum/szakiskola	61	25	3	6	5
Egyetem	35	48	17	–	–

Ez a tendencia olvasható ki MURVAI LÁSZLÓnak (2000: 170) a teljes romániai magyar oktatásra kiterjedő vizsgálata eredményeiből is. A fiatal generációra jellemző, hogy egyetemi tanulmányaikat teljes egészében vagy részben anyanyelvükön végezhetik. Úgyszintén a fiatal generációhoz tartoznak azok, akiknek anyanyelvükön és az államnyelven kívül más nyelveken is volt (van) lehetőségük tanulni. A rendszerváltás után az iskolákban megjelentek a világnyelveket intenzíven oktató osztályok, minden oktatási szinten lehetővé vált az országok közötti diákcseré.

A fenti adatokból kitűnik, hogy a behatárolt anyanyelvű képzési lehetőségek ellenére a marosvásárhelyi magyarok számára az anyanyelv tölti be a domináns nyelv, az államnyelv pedig második nyelv szerepét. Ugyanez a kép rajzolódik ki a felvidéki, vajdasági, kárpátaljai magyarság körében végzett, a közösségek egészére kiterjedő felmérések adataiból is (vö. LANSTYÁK 2000: 143; GÖNCZ 1999: 89; CSERNICSKÓ 1998: 175). Ez az állapot azért alakulhatott ki, mert a kétnyelvű, kétkultúrájú közegeken belül a magyar beszélők többsége anyanyelvű környezetben él (vö. BARTHA 1999: 90).

3. Nyelvválasztás a hétköznapi élet különböző szinterein. – Kisebbségi körülmények között élő közösségek esetében az anyanyelv- és az államnyelvhasználat viszonyának fölmérésére az egyik leghatékonyabb módszer a nyelvhasználati szinterek elemzése (FISHMAN 1964: 32–70, 1968: 21–49, 1972: 435–53). Ilyen módon kimutathatók a közösségen belül általánosan érvényesülő nyelvhasználati/nyelvválasztási stratégiák. Azonban mindig figyelembe kell venni ezek kialakulásának körülményeit, továbbá azt is, hogy az anyanyelvhasználatot illetően mire lenne természetes igény és milyen lehetőségek adóttak. A kiválasztott nyelvhasználati szinterek informális, félformális és formális tartományokra tagolhatók. Az informális, intim szférához tartozik a szűkebb család, a barátok és ismerősök köre, és a szomszédság. A félformális szféra a bevásárlást és a szolgáltatási területeket, míg a formális szféra a hivatalos ügyintézés, a munkahely, az oktatás területeit foglalja magába. Ezek a hétköznapi élet jellegzetes tartományai, olyan szinterek, amelyek egy strukturált társadalomban szükségszerűen jelen vannak, és a kisebbségi anyanyelvhasználat szempontjából fontosak.

A) I n t i m s z f é r a . – A családi élet különböző szituációiban a válaszadók egységesen az anyanyelvükön beszélnek. Az anyanyelv a családban teljesebben kiigazán. Használatát itt semmi nem korlátozza. Az államnyelv ezen az intim szinten egészen kis százalékban

¹ A táblázatokban az alábbi rövidítések szerepelnek: M = magyar, R = román, M/R = magyar/román, Ø = nem válaszolt.

jelenik meg, főleg azért, mert idegen nyelv voltánál fogva sajátos funkciót tölt be: lehetővé teszi a családi kommunikáció ellenőrzését (vö. 4. B) 9., 10. c)). A tágabb intim szférában a magyarok egymás között anyanyelvükön beszélnek. Ez számukra teljesen természetes, ösztönös nyelvi viselkedés. A román anyanyelvű személyekkel folytatott beszélgetések többsége román nyelven zajlik. Megfigyelhető, hogy ezekben az esetekben mindkét nyelv használata kevésbé jellemző. Miután eldől, hogy melyik nyelv használata a célszerű, végig az marad a beszélgetés nyelve. A magyar és a román nyelv gyakori váltogatása vegyes társaságban már gyakori jelenség. Ilyenkor a kommunikáció kódját és ennek megváltozását mindig több tényező együttállása határozza meg. Azok a magyar adatközlők (3%), akik rosszul vagy alig tudnak románul, kerülnek a román szomszédokkal való érintkezést, beszélgetést, sőt olyan is akad (1%), aki még a vegyes társaságtól is elhatárolja magát.

3. táblázat

Nyelvhasználat a tágabb és szűkebb intim szférában

Szituációk	Választott nyelv			
	M (%)	R (%)	M/R (%)	Ø (%)
Vacsora közben	99	–	1	–
Tévézés közben	96	–	1	3
Családi ügyek megbeszélésekor	99	–	1	–
A mindennapi teendők végzése közben	99	–	1	–

4. táblázat

Nyelvválasztás barátok/ismerősök/szomszédok körében

Beszédpartner	Választott nyelv			Megjegyzés		
	M (%)	R (%)	M/R (%)	Nincs (%)	Kerüli a beszélgetést (%)	Ø (%)
Magyar barátok/ismerősök	100	–	–	–	–	–
Román barátok/ismerősök	1	84	10	4	–	1
Vegyes társaság	14	17	62	3	–	4
Magyar szomszédok	100	–	–	–	–	–
Román szomszédok	7	73	8	5	3	4
Vegyes társaság	21	41	29	5	1	3

B) I d e g e n e k m e g s z ó l í t á s a . – Az ismeretlenek megszólításakor az adatközlők több mint fele az anyanyelvét, kisebb részük a román nyelvet részesíti előnyben, és alig néhány százalék azok aránya, akik mindkét nyelvvel próbálkoznak. Az a tény, hogy bizonytalan nyelvi szituációban a többség anyanyelvén kezdeményez beszélgetést, az anyanyelv preferáltságát, határozott vállalását jelzi.

5. táblázat

Nyelvválasztás ismeretlen személyek megszólítása esetén

Beszédpartner	Választott nyelv			Megjegyzés	
	M (%)	R (%)	M/R (%)	Nem szólítja meg (%)	Ø (%)
Ismeretlenek	52	31	8	4	5

C) **Kevésbé formalizált szinterek.** – A kereskedelmi és vendéglátóhelyeken, valamint az orvossal való kommunikáció során több lehetőség nyílik az anyanyelv-használatra. Itt rendszerint megvan a nyelvválasztás lehetősége, részint azért, mert sok helyen van magyar alkalmazott, részint pedig mert mindenki élhet a választás szabadságával a szolgáltatás igénybevételekor. A postán és az állomáson főleg a nyelvi korlátok miatt szűkül a nyelvválasztás lehetősége. Napjainkban ez a két szintér a szolgáltatási szféra része, de régebben szigorú állami felügyelet alá tartozott, és fokozottan formális szintér volt, ahol az államnyelv használata szinte kötelező volt. Ennek hatása napjainkban is érzékelhető. A postán, állomáson jelenleg is több a román egynyelvű alkalmazott, ami a nyelvválasztási lehetőségeket lényegesen behatárolja.

6. táblázat

Nyelvválasztás a szolgáltatások szinterein

Szintér	Választott nyelv			Megjegyzés	
	M (%)	R (%)	M/R (%)	Nem jár (%)	Ø (%)
Üzlet	48	19	31	1	1
Posta	19	44	33	3	1
Állomás	16	59	20	4	–
Étterem/kávéház	37	19	35	9	–
Orvos	61	23	15	–	1

7. táblázat

Nyelvválasztás a formális szféra különböző szinterein

Szintér/beszédpartner	Választott nyelv			Megjegyzés	
	M (%)	R (%)	M/R (%)	(%)	Ø (%)
Kérvény írása	3	90	–	Mással íratja: 6	1
Polgármesteri hivatal	18	54	16	Más beszél helyette: 12	–
Rendőr	4	91	1	4	–

D) **Formális szinterek.** – A formális szférában az anyanyelv használata háttérbe szorul. Bár 2002 márciusában életbe lépett a hivatali ügyintézését a kisebbségi nyelveken is lehetővé tevő közigazgatási törvény (LEGE nr. 215/2001.), 2003 nyarán, a terepmunka idején, a gyakorlatban szinte egyáltalán nem érvényesült. Ennek a törvénynek az értelmében mindazokon a településeken, ahol valamely nemzeti kisebbséghez tartozók lélekszáma meghaladja a lakosság 20%-át, biztosítani kell az anyanyelv használatát a különböző hivatalokban. Többek között azt, hogy anyanyelven nyújtsanak be szóbeli vagy írásos kérést a helyi és megyei közigazgatási szervekhez, és hogy ugyanazon a nyelven kapjanak választ.

2003 nyarán az adatközlők 3%-a élt azzal a jogával, hogy magyarul írja meg és nyújtsa be az illetékes hatósághoz a kérvényét. A többség továbbra is románul írta meg hivatalos beadványait. Aki hiányos nyelvtudása miatt ezt nem tudta megtenni, az megkérte az államnyelvet jól ismerő rokonát vagy ismerősét, hogy írja meg helyette a kérvényt (6%). Gyakorlatilag kizárható az a lehetőség, hogy a magyar lakosság nem tudott az új törvény által biztosított jogáról, hiszen a törvénymódosítás a román és a magyar nyelvű médiában egyaránt maximális nyilvánosságot kapott. Az indoklásokban arra hivatkoznak, hogy ez a hivatalos nyelv, és tudomásuk szerint a magyarul megírt kérvényt el sem fogadják (vö. 4. bekezdés). Első látásra paradoxonnak tűnik, hogy a magyar kisebbség nem gyakorolja a törvény által garantált jogát. Ezt az állapotot elemzi részletesen PÉNTEK JÁNOS és BENŐ ATTILA (2005: 95–120) „Nyelvi jogok Romániában” című tanulmányukban. A szerzők rávilágítanak arra, hogy kisebbségek számára biztosított jogok gyakorlatban való érvényesülését több tényező akadályozza; így például a törvény és ennek alkalmazása közötti szakadék, a kétnyelvűség működéséhez elengedhetetlen háttérapparátus hiánya, a kisebbségi kétnyelvűség egyoldalúsága, kétnyelvű formanyomtatványok és a magyar nyelv hivatali változatának hiánya. Mindezeknek az akadályoknak a felszámolása előreláthatólag hosszabb időszakot vesz majd igénybe. A pozitív irányú változás már elkezdődött a törvény jogerőre emelkedésével. A nyelvi hiány felszámolásának egy állomása a „Magyar–román közigazgatási szótár” (2004.) megjelenése és a Szabó T. Attila Nyelvi Intézet megalakulása (<http://www.emc.ro/sztanyi>), amelynek célkitűzései között szerepel a magyar közigazgatási, jogi és politikai nyelvváltozat egységessé tétele, a szaknyelvek kialakítása, csiszolása.

A szóbeli ügyintézés esetében valamivel több lehetőség van az anyanyelvhasználatra, de ez csak a városházán érvényes, a rendőrség esetében már nem. A 2001-es közigazgatási törvény értelmében a kisebbségi nyelven való szóbeli ügyintézés is biztosítani kell, ezért a hivatalokban (a rendőrséget is beleértve) a kisebbség(ek) nyelvét is beszélő személyeket kell alkalmazni. Ennek ellenére az anyanyelvű ügyintézés a gyakorlatban alig valósul meg: „ez az előírás egyelőre az elvi követelmény szintjén áll, a gyakorlatban nem érvényesül” (PÉNTEK–BENŐ 2005: 109). A hivatalokban csak akkor lehetséges a magyar nyelvű ügyintézés, ha éppen van szolgálatban magyar anyanyelvű, illetve magyarul is tudó alkalmazott, vagy személyesen ismerik ezeket a tisztviselőket, és eleve hozzájuk fordulnak az ügyeikkel. A hivatali kétnyelvűség működésének lehetőségeit és akadályait elemezve az említett szerzők rámutatnak arra, hogy a jelenleg érvényben lévő nyelvi jogok és ezek gyakorlatban való érvényesülése együttesen nem jelenti a hivatali kétnyelvűség megvalósulását (PÉNTEK–BENŐ 2005: 117). Hasonló helyzetet vázol LANSTYÁK ISTVÁN és MENYHÁRT JÓZSEF (2001: 189–202) a szlovákiai hivatalos nyelvhasználatról.

A munkahelyi kommunikáció esetében figyelembe kell venni azt, hogy a kérdésekre több adatközlő nem válaszolt konkrétan, ezért az eredményül kapott arányok kissé félrevezetők lehetnek. Az adatközlők többféle okból nem tudtak konkrétan válaszolni a kérdésekre: 14% nem rendelkezik munkahellyel, 4%-nak nincs főnöke, 9%-nak, mivel teljesen magyar környezetben dolgozik, nincs román kollégája. Az egyáltalán nem válaszoló aránya mindössze 1–4% között mozog. Az alábbi táblázat a konkrét válaszok alapján kiszámított értékeket tartalmazza. Munkahelyi környezetben a főnökével való beszélgetések során az adatközlők több mint fele teheti meg azt, hogy csak magyarul beszéljen, éppen azért, mert magyar a főnöke. Akiknek erre nincs lehetőségük (36%), mert román domináns környezetben dolgoznak, azok románul beszélnek főnökükkel. Mindkét nyelv használata kevésbé jel-

lemző. Megfigyelhető, hogy a marosvásárhelyi magyarok esetében munkahelyen és az oktatásban a nyelvválasztás a kevésbé formalizált szintereken érvényesülő sémát követi. Vannak társadalmak, beszélőközösségek, amelyekben a munkahely és az oktatás fokozottan formalizált szférának számít, ahol a hivatalos, azaz a magas presztízsű nyelv használatos (FISHMAN 1964: 32–70, PARASHER 1980: 151–68, KONTRA 1990: 24–9). A marosvásárhelyi magyar beszélők ezeken a szintereken is, mikor csak tehetik, anyanyelvüket használják. Ez is az anyanyelv iránti természetes bizalmat, használata iránti széles körű igényt támasztja alá.

8. táblázat

Nyelvválasztás munkahelyen

Beszédpartner	Választott nyelv			
	M (%)	R (%)	M/R (%)	Ø
Főnök	55	36	6	3
Magyar kolléga	96	–	2	1
Román kolléga	5	80	13	2
Vegyes társaság	3	24	71	5

9. táblázat

Nyelvválasztás iskolai környezetben

Beszédpartner	Választott nyelv			Megjegyzés	
	M (%)	R (%)	M/R (%)	Nincs (%)	Ø (%)
Magyar osztálytársak	98	–	–	1	1
Román osztálytársak	7	76	6	10	1
Vegyes társaság	13	24	51	10	2

Az adatközlők nyelvválasztási stratégiája mögött világosan azonosítható az éppen adott nyelvi környezethez való önkéntes vagy szükségszerű alkalmazkodás, együttműködő magatartás (vö. BARTHA 1999: 100). A többség ezt a helyzetet a hétköznapi valóság részeként éli meg és fogadja el, de vannak olyanok is, akik valamilyen módon elégedetlenségüknek adnak hangot. Ennek egyik módja a nyelvi alkalmazkodás kezdeti elutasítása (vö. alább, 4. B)10. a) alatt). Ez kifelé, vagyis a román közösség számára is érzékelhető. Mások a nyelvi kooperáció kényszere miatti ellenérzéseket kifelé nem közlik, alkalmazkodnak, csupán a közösségen belül adnak hangot nemtetszésüknek. Pl.: „Az állomáson a menetjegyet románul kérem, mert ottan még a magyar sem beszél magyarul” (61, d., ffi.). „Az állomáson a menetjegyet románul kérem, mert ha magyarul kérem, csak nagyot néznek” (21, é., nő). „A postán a dolgozókkal románul beszélek, mert oda mi nem jutunk be, csak ők” (32, d., nő). „A kávéházban, étteremben magyarul és románul is rendelek, mert Vásárhelyen románul válaszolnak, ha kér valamit az ember” (45, d., nő). „A kérvényt románul írom, mert sajnos román valóságban élünk (kell élnünk)” (28, é., nő). „Az ismeretleneket románul szólítom meg, mert már oda jutottunk, hogy románul kell megszólalni” (76, é., ffi.). (Az adatközlők alapvető jellemzőit ismertető rövidítések: életkor: számmal; foglalkozás: é. = értelmiségi / d. = fizikai dolgozó; nem: ffi. = férfi / nő.)

E) A m é d i a h a s z n á l a t a. – Az információs csatornák közül a válaszadók az írott kiadványokat (hagyományos és elektronikus) leginkább anyanyelvükön olvassák.

Legtöbben a szépirodalmat olvassák magyarul. A sajtót és szépirodalmat kizárólag román, illetve mindkét nyelven olvasók egyetlen eset kivételével román nyelven végezték/végzik tanulmányaikat, és önértékelésük alapján tökéletesen vagy jól tudnak románul. A megkérdezettek több mint fele nem internetezik. Az internetet használók válaszai alapján kapott arányok azt jelzik, hogy a többség inkább a magyar nyelvű oldalakat részesíti előnyben, de az egyéb idegen nyelvű oldalakat szintén sokan látogatják, számuk jóval meghaladja a román oldalakat is látogatókét. Nincs olyan adatközlő, aki csak román nyelvű webhelyeket nézegetne. Az audiovizuális médiumok esetében a többség a román és a magyar nyelven közvetítő csatornákat egyaránt hallgatja, nézi. Ennek egyik lehetséges magyarázata, hogy a tévé-nézés és rádióhallgatás csupán passzív befogadói magatartást igényel, míg az olvasáshoz fokozott figyelm, magas szintű nyelvtudás és elvonatkoztatási készség szükséges. Az adatközlők 10–25%-a anyanyelven és az államnyelven kívül más nyelveken is igénybe veszi a különböző médiumokat.

10. táblázat
Médiafogyasztás

Médium típusa	Választott nyelv				Megjegyzés	
	M (%)	R (%)	M/R (%)	Egyéb (%)	Nem veszi igénybe (%)	Ø (%)
Újság	61	6	30	10	3	–
Szépirodalom	74	5	17	11	4	–
Televízió	19	2	79	28	–	–
Rádió	45	–	50	–	–	5
Internet	25	–	14	22	59	2
Az internetet használók aránya						
	61	–	33	37	–	6

F) **Levél írása.** – A magánlevél írása az esetek többségében (78%) kizárólag anyanyelven, 1% esetében csak román nyelven történik, 11% pedig mindkét nyelven ír magánlevelet. Természetesen a román nyelven írott levelek címzettje román anyanyelvű személy. A minta 25%-a más nyelveken is szokott levelezni idegen ajkú ismerőseivel.

11. táblázat
Levélírás

Médium típusa	Választott nyelv				Megjegyzés	
	M (%)	R (%)	M/R (%)	Egyéb (%)	Nem ír (%)	Ø (%)
Levél	78	1	11	25	5	5

G) **Hitélet.** – A hitélet, mondhatni, teljesen anyanyelven zajlik, csupán 3% válaszolta azt, hogy egyaránt látogatja a magyar és román istentiszteleteket, és úgyszintén mindkét nyelven imádkozik. Ők a neoprotestáns (baptisták, Jehova tanúi) egyházakhoz tartoznak. Köztudott, hogy ezek a felekezetek nyelviileg nem különülnek el annyira kategorikusan egymástól, mint ahogyan történik az ortodox és a katolikus, illetve protestáns egyházak esetében.

12. táblázat

Hitélet és nyelvhasználat

Szituáció	Választott nyelv			
	M (%)	R (%)	M/R (%)	Ø (%)
Istentisztelet	97	–	3	–
Ima	96	–	2	2

H) A magyar nyelv használata románok jelenlétében. – Két-nyelvű élethelyzetben gyakran előfordul, hogy a kisebbségi közösség tagjai anyanyelvükön is megszólalnak a többségi közösség tagjainak jelenlétében. A marosvásárhelyi adatközlők 93%-a szokott magyarul is beszélni románok jelenlétében, s csupán 6% nyilatkozta azt, hogy románok jelenlétében nem szólal meg magyarul. A magyar válaszadók 36%-a úgy érzékeli, hogy a románok elfogadják azt, ha a magyarok a jelenlétükben az anyanyelvükön is megszólalnak, 14% szerint mindehhez a románok közömbösen viszonyulnak, 30% úgy látja, hogy ez nem tetszik nekik. A kérdőívben eredetileg a fentebb említett három értékelési lehetőség volt adott, de a válaszok alapján szükség volt a negyedik kategória létrehozására. Több adatközlő bejelölte az első és a harmadik válaszlehetőséget, és közéjük odaírta a *de* kötőszót. Ezek alapján 11% véleménye, hogy a románok elfogadják a jelenlétükben elhangzó magyar beszédet, viszont nem tetszik nekik. Több adatközlő megjegyzéseket fűzött válaszához. Az intelligenciával, illetve a nyelvtudással magyarították a magyar beszéd iránti toleranciát vagy intoleranciát. A kérdés így hangzott: Mi volt a benyomása, hogyan viszonyultak ehhez (a magyar beszédhez) a románok? „Vegyes érzelmekkel, mindhárom eset létezik. Intelligencia kérdése a románok részéről” (69, d., ffi). „Ha értik elfogadják, ha nem értik nem tetszik nekik” (65, d., nő). (Vö. BORBÉLY 2001: 135.)

13. táblázat

A magyar nyelv használata románok jelenlétében

Szokott-e magyarul beszélni románok jelenlétében? (%)	
Igen	93
Nem	6
Nem válaszolt	1

14. táblázat

A románok viszonyulása a jelenlétükben elhangzó magyar beszédhez
– a magyarok megítélése szerint

Viszonyulásmódok (%)	
Elfogadják	36
Közömbös számukra	14
Nem tetszik nekik	30
Elfogadják, de nem tetszik nekik	11
Nem válaszolt	9

Korábbi, a teljes erdélyi magyar beszélőközösségre kiterjedő szociológiai felmérések nyelvhasználatra, nyelvválasztásra vonatkozó adatai is hasonló eredményeket jeleznek (GEREBEN 1999: 44–55; CULIC–HORVÁTH–RALP 2000: 303–12). A többi kárpát-medencei magyar kisebbség esetében szintén hasonlóan működik a nyelvválasztás a társadalmi élet különböző szinterein (vö. LANSTYÁK 2000: 143; GÖNCZ 1999: 89; CSERNICSKÓ 1998: 175), ami főképp azzal magyarázható, hogy ezek a közösségek több tekintetben is hasonló társadalmi, politikai és történelmi közegben éltek és élnek ma is.

4. A nyelvválasztást befolyásoló tényezők. – A nyelvválasztást sokféle tényező irányítja. A különböző közösségekben végzett vizsgálatok a nyelvválasztás indítékainak sokaságát tárták fel (vö. BORBÉLY 1999: 119–52; SÁNDOR ANNA 2000: 43–60; FISHMAN 1969: 244–9; GAL 1979: 97–129; RUBIN 1968: 512–30; YE–CHAN–CHENG 2004: 75–108). Ezek között találhatók olyanok, amelyek univerzálisnak tekinthetők, és olyanok is, amelyek csak meghatározott közösségekben fordulnak elő.

A nyelvválasztási stratégiákat száz százalékos pontossággal lehetetlen leírni, mivel a hétköznapi kommunikációban számtalan olyan eset adódik, mikor több körülmény együttes hatása dönti el, hogy éppen melyik nyelv használata az indokolt vagy célszerű. SUSAN GAL (1979: 100) kiemeli az előre ki nem számítható pillanatnyi kommunikációs szándék érvényesülését. Mindebből következik, hogy a nyelvválasztásról nem készíthető pontos működési modell. A nyelvhasználat, a nyelvválasztás az emberi társadalomban történik, és a társadalom optimális működéséhez elengedhetetlen információcserét teszi lehetővé. Ahogy általános szinten a nyelvi sokféleség jelzi az emberi társadalom sokféleségét, úgy a körülhatároltabb szinteken a nyelvválasztási stratégiák tükrözik az emberi kapcsolatok, interakciók sokféleségét. A vizsgált beszélőközösség esetében a nyelvválasztást befolyásoló tényezők két szintje azonosítható: egy makro- és egy mikroszint.

A) M a k r o s z i n t e n az anyanyelv preferáltsága, az anyanyelv-domináns kétnyelvűség és az anyanyelvhasználat korlátai irányítják a nyelvválasztást. Ez a három tényező szoros kapcsolatot mutat, ezért ezeket egymással összefüggésben kell tárgyalni. A tényezőzlanc lényege az alábbiakban ragadható meg: axiómaként fogadhatjuk el, hogy az emberek, ha tehetik, mindig azt a nyelvet használják legszívesebben, amelyiket a legjobban ismernek, és ez általában az anyanyelv. A marosvásárhelyi magyar közösség anyanyelv-domináns kétnyelvűségénél fogva minden nyelvhasználati szintéren természetesen az anyanyelvet használná leginkább. Azonban az anyanyelvhasználat nem valósulhat meg maradéktalanul, mert korlátozza az aszimmetrikus társadalmi kétnyelvűség, konkrétan az, hogy a közösség számára adott élethelyzetben a kétnyelvűség csak részükről követelmény, a többségi közösségen belül csupán esetlegesen, a szocializációs folyamat eredményeként alakul ki. A további korlátozó tényező az előbbiekből következik: a társadalmi élet optimális működését biztosító közös kód nem a közösség anyanyelve, a magyar nyelv – vagy az ideális esetet megtestesítő két nyelv –, hanem csak az államnyelv. A makroszint e három tényezője a mikroszint minden részletében látenszen jelen van.

B) M i k r o s z i n t e n a nyelvválasztást meghatározó tényezők már jóval összetettebb képet mutatnak.

1. K o m m u n i k á c i ó s k i h í v á s – k ö z ö s k ó d h a s z n á l a t á n a k i g é n y e – b e s z é d p a r t n e r . – A nyelvválasztást befolyásoló legfontosabb és az adatköz-

lők által leggyakrabban említett faktor a zavartalan kommunikációt biztosító közös kód használatának igénye. Ezen belül kiemelkedő szerepe van a beszélőpartnernek.

Az elemzett adatok alapján nyilvánvaló, hogy a marosvásárhelyi magyarok a saját beszélőközösségük tagjaival minden nyelvhasználati szintéren magyarul beszélnek, ami számukra spontán, részletesebb magyarázatot nem igénylő megnyilvánulás. Ezt kiválóan tükrözik az alábbi indoklások: „Magyar barátaimmal, ismerőseimmel, szomszédjaimmal magyarul beszélek, mert így jobb” (48, d., nő); „mert nem tudnék másképp beszélni velük” (30, é., ffi.); „mert magyar a magyarral úgy beszél” (41, d., nő). Egyik adatközlő pedig indoklás helyett inkább visszakérdez: „Miért beszélnek másképp?” (28, d., nő).

A román anyanyelvű személyekkel folytatott beszélgetések az esetek döntő többségében és nyelvhasználati szintértől alig függően román nyelven zajlanak, mert ez az a nyelv, amelyet mindkét fél ismer, és ez biztosítja a kölcsönös érthetőséget, a zökkenőmentes kommunikációt. Pl.: „Román barátaimmal, ismerőseimmel, szomszédjaimmal románul beszélek, mert így értjük meg egymást” (42, é., ffi.); „mert szeretem, ha tökéletesen megértenek” (41, d., nő); „mert ők inkább így értik” (65, d., ffi.); „Az ismeretleneket románul szólítom meg, mert általában a magyarok értenek románul, de a románok nem nagyon értenek magyarul” (21, é., nő). „Az üzletben, a piacon az árut románul kérem, mert biztos, hogy mindenki megérti” (61, é., ffi.).

2. **Nyelvi etikett – beszélőpartner iránti tisztelet.** – A nyelvi illem szintén lényeges nyelv választást meghatározó tényező. Az adatközlők gyakran hivatkoznak arra, hogy sokszor azért választják a román nyelvet, mert a kisebbségi illem így kívánja: „Román barátaimmal, ismerőseimmel, szomszédjaimmal románul beszélek, mert így illik, mivel nem tudnak magyarul” (23, é., ffi.); „mert az illem ezt kívánja” (42, é., ffi.).

3. **Nyelvismeret.** – Az aszimmetrikus társadalmi kétnyelvűség következményeként a nyelvismeret alapvető szerepet játszik a nyelv választásban. A román egynyelvűekkel folytatott beszélgetések során értelemszerűen a román nyelvet választják, mert ez az a nyelv, amely lehetővé teszi a kommunikációt. Általános érvénnyel ki lehet jelteni, hogy a marosvásárhelyi magyarok csak magyarul olyan esetekben beszélnek a románokkal, ha azok jól tudnak magyarul, vagy a magyar fél nem tud vagy alig tud románul. Ez utóbbi esetben az is előfordul, hogy a magyarok szándékosan kerülnek az olyan helyzeteket, ahol románul kellene megnyilatozniuk. Pl.: „A román szomszédokkal csak akkor beszélek, ha nagyon muszály [!] beszélek, mert nem tudok helyesen románul” (39, é., nő). „A román szomszédokkal csak keveset beszélek, mert keveset tudok románul” (82, é., nő). Kétnyelvű élethelyzetben az átlagosnak mondható esetektől eltérő nyelv választási stratégiák is előfordulnak. Tanúja lehettem egy román és egy magyar – az idős korosztályhoz tartozó, nem értelmiségi – szomszédasszony közötti interakciónak, amelynek során mindkét fél a saját anyanyelvén beszélt, lévén hogy egymás nyelvét csak passzív szinten ismerték, és ez volt az egyetlen kommunikációs lehetőség számukra. Hasonló esetről BORBÉLY ANNA is beszámol „Nyelvcseré” című könyvében (1999: 119). Egy másik esetben pedig két magas szinten kétnyelvű férfi (román és magyar) világtörténelmi téma megvitatása közben szintén nem döntött egy közös kód használata mellett, hanem következetesen egymás nyelvén (vagyis a magyar románul, a román pedig magyarul) beszéltek. Ennek a nyelv választási stratégiának a mozgatórugója a kölcsönös tisztelet és a nyelvtudás bizonyítása, fitogtatása egyaránt lehetett.

A nyelv ismeret a közösségen belüli kommunikációban is érezteti hatását. Munkahelyen a magyar kollégák közötti beszélgetések zömmel anyanyelven zajlanak, de kétnyelvű

kommunikációra is akad példa (vö. 8. táblázat). A magyar kollégák között zajló szakmai beszélgetések során, a románra való gyakori váltás – egy-egy szó, kifejezés erejéig – szinte elkerülhetetlen, leginkább azért, mert a magyar szakterminológiát nem ismerik, vagy ha igen, nem mindig ugrik be a megfelelő kifejezés (a jelenség inkább a kódváltás körébe tartozik). Ennek az a magyarázata, hogy az elmúlt időszakban magyar nyelvű szakképzés nem volt, így kizárólag román nyelven lehetett egy-egy szakmát kitanulni.

4. **H e l y s z í n .** – A nyelvválasztásban az interakció helyszíne is szerepet játszik. Léteznek önkéntes és szükségszerű választást indukáló színhelyek. Az önkéntes nyelvválasztást előhívó színhelyek főleg a tágabb intim szférához köthetők. Ehhez a környezethez kellemesebb tapasztalatok fűződnek, ezért a beszélők a nyelvválasztást nem kényszerűséggént élik meg. Több adatközlő jelezte – de hasonló helyzeteknek jómagam is szem- és fültanúja voltam az évek során –, hogy a magyarok magyarul jól tudó román ismerősükkel, szomszédjukkal akkor beszélnek magyarul, ha az saját otthonukba látogat. Ha ők kopognak be román ismerősükhöz, szomszédjukhoz, akkor ők szólalnak meg románul. A szükségszerű nyelvválasztás a kevésbé formalizált és formális színterekhez kapcsolódik. Az anyanyelvdomináns kétnyelvűség miatt a marosvásárhelyi magyar közösség leginkább anyanyelvet használna minden helyzetben. Ez fokozottan érvényes a formális és kevésbé formális színterekre is. Az anyanyelvhasználat lehetősége nem csupán a kommunikációt tenné kényelmesebbé, hanem egyfajta szociális komfortérzetet is nyújtana. Ezeken a színtereken a nyelvhasználat szigorúan szabályozott az államnyelv javára. Itt a magyar lakosság csak akkor használhatja anyanyelvet, ha a tisztviselő magyar anyanyelvű, vagy magyarul nagyon jól tudó román. Pl.: „A kérvényt románul írom, mert úgy kéri, és magyarul el sem fogadják” (32, d., nő); „mert másképp nem fogadják el, de szívesen írnám magyarul” (33, é., ffi.); „A polgármesteri hivatalban románul beszélek, mert ez a hivatalos nyelv, de a magyarul beszélőkkel magyarul beszélek” (41, d., nő); „A polgármesteri hivatalban is/is beszélek, mert több tisztviselő beszél magyarul is” (75, é., ffi.); „A postán a dolgozókkal románul beszélek, mert hivatali nyelv, de ha lehet, magyarul is” [értsd: ha lehet, akkor magyarul is beszélek] (33, é., ffi.). Olyanok is akadnak, akik a postán vagy az állomáson tudatosan készülnek a nyelvválasztásra. Mielőtt döntenének valamelyik nyelv mellett, megnézik az alkalmazott kitűzőjén lévő nevet, ami általában elárulja az illető nemzetiségét is, és ez alapján választanak nyelvet. Pl.: „Ha van kitűzője, megnézem a nevét, és abból ítélem meg, hogy milyen nyelven beszéljek” (35, é., ffi.); „ki van téve a nevük, és lehet tudni, hogy beszélnek” (28, é., nő).

5. **S z i t u á c i ó .** – A beszédszituációt a nyelvi valóság több elemének egyidejű előfordulása (idő, hely, partner stb.) teremti meg (vö. ERWIN-TRIPP 1964: 86–102; KISS 1995: 67–8), s mint ilyen a marosvásárhelyi magyarok nyelvválasztásban lényeges szerepet játszik. Vannak olyan szituációk, amelyek meghatározott nyelvválasztási stratégiákat indukálnak. A statisztikai adatokból kiderül, hogy vegyes társaságban gyakori a magyar és a román nyelv váltogatása, ami más beszédhelyzetekben alig jellemző. Ezt az adatközlők a beszélgetés alapszituációjával indokolják. A vegyes társaság megteremti az alapot a két nyelv használatára. Az egyes szituációkon belül kiemelkedő szerepet játszik a beszélgető felek kölcsönös nyelvtudása. Ha két magyar anyanyelvű személy beszélget egymással, akkor ezt természetesen az anyanyelvükön teszik; ha jelen van egy olyan román anyanyelvű személy, aki jól tud magyarul, általában továbbra is magyarul beszélnek, viszont ha az illető nem tud magyarul, akkor románra váltanak, mert nem akarják őt kizárni a társalgásból. Ha mégis elhangzik valami magyarul, és a román fél nem érti, akkor azt lefordítják számára.

Minden esetben, mikor változik a szituáció, módosul a nyelvválasztási stratégia és annak indoka is. Ezekben az esetekben az adatközlők számára a nyelvválasztás ösztönös viselkedés, a beszélő felek tudják hogy adott személyekkel, adott szituációban hogyan beszéljenek (vö. GROSJEAN 1997: 103–13, BORBÉLY 1999: 135). Mindezt kiválóan illusztrálják az alábbi megjegyzések: „Vegyes társaságban (román/magyar) románul is és magyarul is beszélek, mert az alkalom így diktálja” (52, é., nő); „Vegyes társaságban (román/magyar) vegyesen beszélek. Ki hogy igényli a szót” (30, é., ffi.); „Vegyes társaságban (román/magyar) is/is beszélek. Ahogy a helyzet megkívánja a megértés érdekében” (30, é., ffi.); „Vegyes társaságban (román/magyar) is/is beszélek. Attól függ, kihez szólok” (80, é., ffi.).

6. *A z a d o t t v a l ó s á g e l v e – a l k a l m a z k o d á s.* – Az adatközlők egy része az ismeretlen személyek megszólításakor, valamint a formális és kevésbé formalizált színtereken azért választja a román nyelvet, mert ez az ország hivatalos nyelve és a többségi lakosság nyelve. Pl.: „Az ismeretleneket románul szólítom meg, mert több román él a városunkban, mint magyar” (17, tanuló, lány); „mert sok román van a városban” (54, d., ffi.); „Az üzletben, a piacon az árut románul kérem, mert több a román elárúsító” (60, é., ffi.); „mert az állam nyelve” (57, d., ffi.); „mert Romániában élek” (69, d., ffi.). Az utóbbi esetekben a válaszok azt jelzik, hogy az adatközlők a reális élethelyzetüket tudomásul veszik, elfogadják, és ezt nyelvválasztásukkal is igazolják.

7. *A v á l a s z t á s i s z a b a d s á g e l v e.* – A társadalmi életben vannak olyan esetek, mikor a beszélők számára megadatik a választás szabadsága. Erre főképp a szolgáltatási szférában és az egészségügyben van lehetőség. Az egyének eldönthetik, melyik kereskedelmi egységben vásárolnak, vagy melyik vendéglátó helyre térnek be. Többen válaszolták azt, hogy tudatosan kiválasztják az olyan kereskedelmi és vendéglátó egységeket, ahol magyar a kiszolgáló személyzet, és főleg azokat látogatják. Ők leginkább a románul kevésbé tudók közül kerülnek ki. Több kereskedelmi egységben az alkalmazottak két nyelven szólítják meg a vevőt, ami azt jelenti, hogy nyugodtan kérheti az árut az anyanyelvén. Néhány példa az indoklások közül: „Marosvásárhelyen általában két nyelven kérdeznak” (35, é., ffi.); „két nyelven szólnak, és én a magyart választom” (65, é., ffi.); A posta jóval formalizáltabb színter, ahol a magyar lakosság csak akkor használhatja anyanyelvét, ha a tisztviselő magyar anyanyelvű, vagy magyarul nagyon jól tudó román. Ha a lehetőség adott, akkor az adatközlők itt is az anyanyelvüket választják (vö. a fentebbi 4. pont példái). A statisztikai adatokból kiderül, hogy a minta jelentős része az orvossal leginkább az anyanyelvén beszél. Az indoklásokból világosan kitűnik, hogy a többség igyekszik eleve magyar háziorvost választani, és a szakorvosok esetében is megpróbálnak magyar anyanyelvű vagy magyarul is tudó orvost keresni. „Az orvossal magyarul beszélek, mert ha lehet, magyar orvoshoz fordulok” (33, é., nő); „Az orvossal magyarul beszélek, mert jobban meg tudom mondani, mi fáj, és az orvosok tudnak magyarul is” [értsd: a román orvosok tudnak magyarul is] (55, é., ffi.).

8. *K é n y e l e m.* – Az anyanyelvhasználat már említett korlátai miatt a nyelvválasztást a kényelmi szempont csak kis mértékben befolyásolja. Az adatközlők is csak kevesen hivatkoztak erre. „Az üzletben, a piacon az árut magyarul kérem, mert így könnyebb” (45, d., nő). „mert ez az anyanyelvem, és könnyebb így kommunikálni” (49, d., ffi.).

9. *N y e l v t a n u l á s.* – A nyelvtanulás mint nyelvválasztási indok a szűkebb intim szférában, pontosabban a családon belüli kommunikációban jelenik meg. Itt a román nyelv használatának egyik oka a gyerekek nyelvismeretének fejlesztése. Egy 16 éves diáklány írta, hogy szülei tévé nézés közben románul is beszélnek vele azért, hogy jobban megtanuljon románul.

10. A nyelv választás funkciója. – Kétnyelvű élethelyzetben gyakran előfordul, hogy a nyelv választás meghatározott célt szolgál. A beszélő magával adott nyelven való megszólalás tényével metakommunikációs tartalmat közvetít a beszédpartnerre felé. A marosvásárhelyi magyar közösség körében a következő jellemző funkciók jelentkeznek.

a) **Identitás jelölése – nem alkalmazkodás.** – Több adatközlő az ismeretlen személyek megszólításakor vagy a kereskedelmi-vendéglátóipari szférában az anyanyelvét választja, és ezt egyszerűen azzal indokolja, hogy „magyar vagyok”. Ebben az indoklásban már tetten érhető az adott nyelvi állapotokkal való dacolás. Amint a kérdőívekből kiderül, ezek az adatközlők egy kivételével nem hiányos román nyelvtudásuk miatt választják a magyar nyelvet az ismeretlen személyek megszólításakor (önértékelésük alapján jól tudnak románul, és a fiatal, illetve a középkorú értelmiségiek csoportjához tartoznak). Ezzel inkább tehát identitásukat nyilvánítják ki, felhívják erre a figyelmet. Ezzel a nem alkalmazkodó magatartással szembehelyezkednek környezetük nyelvi állapotával, nem választják azonnal a kommunikáció zavartalanosságát biztosító kooperációt (vö. BARTHA 1999: 104). Természetesen annak is tudatában vannak, hogy a nyelvi alkalmazkodás hosszabb távon nem kerülhető el.

b) **Az anyanyelvhasználat igényének jelzése – nem alkalmazkodás.** – A magyar beszélőközösség egyes tagjai anyanyelvük választásával – mint szimbolikus gesztussal – a hivatalos kétnyelvűség terjesztésének ügyét kívánják szolgálni. A magyar nyelv ismeretét nyíltan vagy burkoltan elvárásként fogalmazzák meg a többségi társadalom számára. A nyelv választásnak ez a funkciója úgyszintén az ismeretlen személyek megszólításakor, illetve a kereskedelmi-vendéglátóipari szférában jelenik meg, és akárcsak az előbb, itt sem lehet a román nyelv hiányos ismeretével kapcsolatba hozni. Pl.: „Az ismeretleneket magyarul szólítom meg, mert Marosvásárhelyen lakunk” (30, é., ffi.); „mert, Erdélyben illik mindenkinek alapszinten tudni magyarul” (20, é., nő); „mert az eladónak két nyelvet kellene tudnia” (45, d., nő); „mert illene az eladónak ismerni a magyar nyelvet” (47, é., ffi.).

c) **A kommunikációs folyamat ellenőrzése.** – A nyelv választásnak ez a funkciója családon belüli kommunikációban bukkan föl. A magyar családokban a román nyelv használatának másik oka a kommunikáció ellenőrzése, „cenzúrázása”. A szülők az olyan témákat, amelyekbe a gyerekeket nem szeretnék beavatni, románul beszélnek meg. Mindaddig, amíg a gyerekek meg nem tanulnak románul, a román nyelv kézenfekvő eszköz a családi kommunikáció cenzúrázására.

d) **A nyelv választáshoz kötődő kezdeti bizonytalanság kiiktatása.** – A nyelv választást igénylő beszédhelyzetek többségében eleve a román nyelv mellett döntők magatartásának a hátterében az állhat, hogy kellemetlen számukra a nyelv választáshoz kapcsolódó kezdeti bizonytalankodás. A hivatalos nyelv választása biztos pontot jelent ilyen esetekben. Ez konkrétan, a nyelv választás indoklásaként nem fordul elő a kérdőívekben, viszont a gyűjtés során egy adatközlő szóban megfogalmazta. SCOTTON bizonytalan szituációkban történő nyelv választással kapcsolatos vizsgálatai tártak fel ehhez hasonló motivációt (SCOTTON 1976: 919–41). Saját tapasztalataim is alátámasztják, hogy kétnyelvűségben a nyelv választással időnként együtt járó bizonytalanság kiiktatása létező funkció.

5. **Következtetések.** – A marosvásárhelyi magyar közösség anyanyelvdomináns kétnyelvűségben él. Ebből az állapotból eredően a nyelv választást a hétköznapi életben makroszinten három tényező alakítja: az anyanyelv preferáltsága, az anyanyelvhaszná-

nalat korlátai és a nem megfelelő államnyelvi kompetencia. Mikroszinten viszont a kommunikációs szituációk változatossága miatt már lényegesen több nyelvválasztást szabályozó tényező jelenik meg.

A vizsgálat eredménye igazolta a hipotézist. A marosvásárhelyi magyarok, ahol erre lehetőség van, igyekeznek anyanyelvüket használni. A saját beszélőközösségük tagjaival minden nyelvhasználati szintéren ösztönösen magyarul beszélnek. A román anyanyelvű személyekkel folytatott beszélgetések, az egyoldalú kétnyelvűség miatt, az esetek döntő többségében és nyelvhasználati szintértől alig függően román nyelven zajlanak. A román anyanyelvű beszédpartnerrel a magyarok csak akkor beszélnek magyarul, ha az illető kommunikációs szinten tud magyarul. Ha a magyar fél nem ismeri legalább kommunikációs szinten a román nyelvet, kerül az olyan helyzeteket, ahol ezen a nyelven kell megszólalni, ügyei intézéséhez segítséget kér. Mindkét nyelv használata, váltogatása csak a vegyes társaságban gyakori.

A nyelvhasználati szintereket áttekintve nyilvánvaló, hogy a magyar nyelv, esetenként szélsőséges ingadozással ugyan, de minden szintéren jelen van. Az anyanyelvhasználat az intim szférában, ezen belül pedig a közvetlen családi körben, illetve mentális síkon, például a hitéletben teljesedik ki. Ebből kilépve szűkül az anyanyelv-használati lehetőségek köre.

Az adatok rávilágítanak arra, hogy a marosvásárhelyi magyar beszélőközösség körében az anyanyelv tekintélynek örvend, preferáltsága világosan megmutatkozik: fokozott igény jelentkezik a minél szélesebb körben való használata iránt. Azokban a szituációkban, mikor nincs lehetőség a magyar nyelv használatára, a közösség tagjai engedelmessé válnak a kooperációs kihívásnak, alkalmazkodnak a mindenkori körülményekhez. Ez a kooperáció a tágabb intim szférában maximális és önkéntes, a jó szociális kapcsolatok fenntartását szolgálja. A formális szintéren viszont már követelmény, de célszerű viselkedés is egyszerűsödik. Ez a közösségi életnek olyan fóruma, amely nem kerülhető meg, viszont itt a legerőteljesebben korlátozott az anyanyelvhasználat. A félformális szférában és az idegenekkel való kapcsolatteremtésben fölbukkan egy dacoló, a nyelvi alkalmazkodást kevésbé vállaló kisebbség. Gesztusuknak identitásukat kinyilvánító funkciója van. Viszont annak is tudatában vannak, hogy az eredményes kommunikációhoz a kooperáció elengedhetetlen.

A marosvásárhelyi magyarok esetében a nyelvválasztás és a nyelvhasználati szinterek között nincs szoros kapcsolat, legalábbis az esetek többségében egyik vagy másik nyelv választásakor a szintér nem olyan fajsúlyos döntésmeghatározó tényező, mint például az amerikai bevándorló közösségekben. A nyelvhasználati szinterek képet nyújtanak az anyanyelvhasználati lehetőségekről és korlátokról, a nyelvválasztást alapvetően nem határozzák meg. A vizsgálat eredményei rétegspecifikus nyelvválasztási sajátosságokat nem hoztak felszínre.

A hivatkozott irodalom

- BARTHA CSILLA 1999. A kétnyelvűség alapkérdései. Nemzeti Tankönyvkiadó, Bp.
- BENŐ ATTILA – ÖRDÖG-GYÁRFÁS LAJOS 2004. Magyar–román közigazgatási szótár. Anyanyelvápolók Erdélyi Szövetsége, Sepsiszentgyörgy.
- BORBÉLY ANNA 2001. Nyelvcseré. Szociolingvisztikai kutatások a magyarországi románok közösségében. MTA Nyelvtudományi Intézetének Élőnyelvi Osztálya, Bp.
- CULIC, IRINA – HORVÁTH ISTVÁN – RALP CRISTINA 2000. Ethnobarometer: Relații Interetnice în România. CCRIT, Cluj–Napoca. [Http://www.edrc.ro/docs/docs/cartealba08.pdf](http://www.edrc.ro/docs/docs/cartealba08.pdf).

- CSEERNICKÓ ISTVÁN 1998. A magyar nyelv Ukrajnában. Osiris–MTA Kisebbségkutató Műhely, Bp.
- ERVIN-TRIPP, SUSAN 1964. An analysis of the interaction of language, topic and listener. *American Anthropologist* 66: 86–102.
- FISHMAN, JOSHUA 1964. Language maintenance and language shift as fields of inquiry. *Linguistics* 9: 32–70.
- FISHMAN, JOSHUA 1968. Sociolinguistic perspective in the study of bilingualism. *Linguistics* 39: 21–49.
- FISHMAN, JOSHUA 1969. Some Measures of the Interaction between Language, Domain, and Semantic Dimension in Bilinguals. *The Modern Language Journal* 53: 244–9.
- FISHMAN, JOSHUA 1972. Domains between Micro- and Macrosociolinguistics. In: GUMPERZ–HYMES eds. 1972: 435–53.
- FISHMAN, JOSHUA ed. 1968. *Readings in the Sociology of Language*. Mouton Publishers. Berlin – New York.
- GAL, SUSAN 1979. *Language shift. Social determinants of linguistic change in bilingual Austria*. Academic Press, New York – San Francisco – London.
- GEREBEN FERENC 1999. *Identitás, kultúra, kisebbség*. Osiris, Bp.
- GÖNCZ LAJOS 1999. *A magyar nyelv Jugoszláviában*. Osiris–Forum–MTA Kisebbségkutató Műhely, Bp.–Újvidék.
- GROSJEAN, FRANÇOIS 1997. Individual bilingualism. *Applied linguistic studies in Central Europe* 1: 103–13.
- GUMPERZ, JOHN JOSEPH – HYMES, DELL eds. 1972. *Directions in sociolinguistics*. Holt, Rinehart and Winston, New York, 435–53.
- KISS JENŐ 1995. *Társadalom és nyelvhasználat*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Bp.
- KONTRA MIKLÓS 1990. *Fejezetek a South Bend-i magyar nyelvhasználatból*. MTA Nyelvtudományi Intézet, Bp.
- LANSTYÁK ISTVÁN 2000. *A magyar nyelv Szlovákiában*. Osiris–Kalligram–MTA Kisebbségkutató Műhely, Bp.–Pozsony.
- LANSTYÁK ISTVÁN – MENYHÁRT JÓZSEF 2000. *A Gramma Nyelvi Iroda. Fórum* 3: 189–202.
- LEGE nr. 215 din 23 aprilie 2001. *Legea administrației publice. Monitorul Oficial* 204.
- MURVAI LÁSZLÓ 2000. *A számok hermeneutikája: a romániai magyar oktatás tíz éve*. Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága, Bp.
- PÉNTEK JÁNOS – BENŐ ATTILA 2005. *Nyelvi jogok Romániában* In: PÉNTEK JÁNOS – BENŐ ATTILA szerk., *Nyelvi jogi környezet és nyelvhasználat*. Anyanyelvápolók Erdélyi Szövetsége, Kolozsvár. 95–120.
- PARASHER, SHREE VALLABH 1980. Mother–tongue–English diglossia. A case study of educated Indian bilinguals language use. *Anthropological linguistics* 22: 151–68.
- RUBIN, JOAN 1968. Bilingual usage in Paraguay. In: FISHMAN ed. 1968: 512–30.
- SÁNDOR ANNA 2000. *Anyanyelvhasználat és kétnyelvűség egy kisebbségi magyar beszélőközösségben, Kolonban*. Kalligram Kiadó, Pozsony.
- SCOTTON, CAROL M. 1976. Strategies of neutrality: Language choice in uncertain situations. *Language* 52: 919–41.
- YEH, SI-NAN – CHAN, HUI-CHEN – CHENG, YUH-SHOW 2004. *Language Use in Taiwan: Language Proficiency and Domain Analysis*. *Journal of Taiwan Normal University Humanities & Social Sciences* 1: 75–108.